

Евфемістична лексикалізація табуованих концептів вікторіанства у лінгвокогнітивному аспекті (на матеріалі вікторіанського художнього дискурсу)

М. О. Бєлова, К. І. Шишкіна

Україна, Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Україна, Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Corresponding author. E-mail: marynavasylyeva2005@gmail.com, igorevnakarinasishishkina@gmail.com

Paper received 19.02.19; Accepted for publication 02.03.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-194VII58-02>

Анотація. У роботі на основі когнітивно-дискурсивного підходу з'ясована специфіка евфемістичної лексикалізації табуованих концептів вікторіанства у вікторіанському художньому дискурсі. Установлено, що табуований концепт має ціннісну природу, оскільки він структурно та змістовно залежний від знань, що оцінюються, як концептуальної сфери свого застосування, та вміщує поняттєвий, ціннісний та образний складники, а також енциклопедичне та інтерпретаційне поля. Установлено, що до табуованих концептів вікторіанства належать концепти тілесного існування людини, концепти почуттєво-емоційних станів, концепти інтимних стосунків та такі, що пов'язані з ними, концепти фізіологічних рефлексів, концепти DISEASE / ХВОРОБА та DEATH / СМЕРТЬ. Табуовані концепти вікторіанства за потреби апелюють до них у вікторіанському художньому дискурсі залучають евфемістичний спосіб лексикалізації на підґрунті таких лінгвокогнітивних операцій, як опозиція, генералізація, асоціативна аналогія та суміжність.

Ключові слова: табуований концепт, вікторіанство, вікторіанський художній дискурс, лінгвокогнітивні механізми опозиції, генералізації, асоціативної аналогії та суміжності.

"Victorians' lives may not have been more pure than their ancestors', but their mouths certainly were".
William Makepeace Thackeray

Вступ. Криза ізоляціоністських уявлень у лінгвістиці призвела до необхідності вивчення мови у розмаїтті її зовнішніх зв'язків з людиною, когніцією, культурою. Отже, на зміну порівняльно-історичній та системно-структурній приходить парадигма антропоцентрична, що перемикає інтереси дослідника з об'єкта на суб'єкт пізнання, аналіз людини в мові і мови в людині. У межах антропоцентричної парадигми вивчення мови здійснюється із залученням діяльнісного підходу як дослідницької процедури, в основі якої лежить пояснювальна схема: об'єкт дійсності розглядається тільки у структурі діяльності, в яку він інтегрований, і характеризується посередництвом зв'язків між елементами цієї структури [Пищальникова 2008, с. 91]. Такий погляд акцентує неусувність «людського фактору» у процесі пізнання, зміщує фокус дослідження з мовної іманентної структури у бік взаємозв'язку мови і людини. Цілком органічно, мова починає розглядатися як діяльність [Пищальникова 2008, с. 92]. Із зосередженням уваги мовознавців на дослідженні людського фактору в мові лінгвістичне табу, що є частиною багаточисленної групи поведінкових інтердикцій та обмежень, посідає своє місце серед об'єктів лінгвістичного дослідження. У загальному вигляді, при цьому, табу визначається як заборона на вживання слів, обумовлена екстралінгвістичними факторами. Це обумовлює висвітлення закономірностей евфемістичної об'єктивації табуованих концептів у вікторіанському художньому дискурсі.

Короткий огляд публікацій за темою. Перші дослідження табу було здійснено в етнографії та антропології (J.G. Frazer, A.R. Radcliffe-Brown 1952, A. Thomas). Вони засвідчили наявність у табуованих системах (патернах забороненої поведінки), з-поміж іншого, й заборонені слова та звуки. Однак, довготривалий час лінгвістичні табу залишалися на периферії лінгвістичних досліджень

через їхню обумовленість екстралінгвальними чинниками, умотивованими стигматизацією референтів, та, як слідство, труднощами їхнього лінгвістичного аналізу, обумовленого властивою складністю феномену табу.

На сьогодні спроби обґрунтування феномена лінгвістичного табу знаходимо лише в поодиноких розвідках Л. Андерсона, Ф. Бацевича, Л. Білозерської, Р. Газізова, К. Дембської, Т. Джея, А. Дороги, Ю. Зази, Х. Б. Ірвін, В. Кашкіна, Я. Попової, О. Рутер, Є. Смоленцевої, Т. Токтарової, П. Траджилла, Л. Фроляк. Семантичні дослідження сфокусовано на феномені табу на рівні лексичної семантики: лінгвістичних засобах створення альтернативних мовних одиниць та описі семантичних полів (Ch. Kany, N. GallideParatesi, R. Senabre, E. MorteroCartelle, M. CasasGomez, P.J. Chamiso-Dominguez, F. SanchezBenedito) або здійснені у лексикографічному руслі, результатом чого стало складання словників на основі семантичних полів (E. Rodrigez-Gonzales, C. Richter) або х-фемістичних виразів (J.D. LechadoGarcia, J.R. Martin, L. Green). Дослідження з точки зору лінгвістичної прагматики аналізують функціонування слів-табу у певних комунікативних ситуаціях і жанрах спілкування (E. Crespo-Fernandez, T. Jay, K. Janschewitz), зосереджуючи увагу на евфемізмах та стратегіях вуалювання (A. PizzaroPedraza, B. DeCock, E. Crespo-Fernandez). Соціолінгвістичний підхід досліджує соціальні патерни використання певних х-фемістичних виразів, зосереджуючи увагу на соціальній значущості евфемізмів та дисфемізмів (V. DeKlerk, H. LopezMorales, A-B. Stenström, P. Christie, A.M. CesteroMancera, A. PizarroPedraza).

Останнім часом дослідження табу у лінгвістиці виходить на новий рівень – рівень когнітивної семантики: у відповідності до семантико-когнітивного підходу, заборони підлягає концепт, а не лексична одиниця, хоча це не заперечує існування табуованих слів. Стигматизація, що розповсюджується на табуовані лексичні одиниці, обумовлена тим фактом, що вони прямо вербалізують табуовані концепти. Заборона на табуований концепт не має лінгвістичного обґрунтування, оскільки є екстра-

лінгвістично обумовленою: «погана мова» залежить від ідеології певної соціальної групи [Andersson, Trudgill], а лінгвістичне табу виявляється соціолінгвальним феноменом, що варіюється від суспільства до суспільства та визначає ступінь стигматизації табуйованого концепту [Pedraza]. У руслі когнітивної семантики увагу науковців привертає аналіз когнітивних механізмів (зокрема, метафори та метонімії), що лежать в основі евфемізації (E. Crespo-Fernandez, I. Moritz, B. DeCock, F. Suner), невизначеності як когнітивного інструменту евфемізації та політкоректності (P.J. Chamiso-Dominiquez), дослідження окремих концептів або їх об'єднань (концепт MENSTRUATION, вікові концепти, концепти, пов'язані з гомосексуальністю тощо) (M.G. Gathigia, D.O. Orwenjo, R.W. Ndung'u, R. Benczes, R. Burridge, K. Allan, F. Sharifian), при цьому пріоритетним матеріалом дослідження залишається політичний дискурс (I. Moritz, P. Chamiso-Dominiquez). Когнітивні основи формування евфемізмів у сучасній англійській мові були предметом дослідження кандидатської дисертації Ю.В. Алексикової.

Мета. Мета роботи полягає у розкритті лінгвокогнітивних характеристик засобів евфемістичного втілення табуйованих концептів у вікторіанському художньому дискурсі, що передбачає необхідність розв'язання таких завдань: уточнити визначення табуйованого концепту; здійснити ретроспекцію соціокультурної спадщини вікторіанства та окреслити інвентар табуйованих концептів епохи; виділити основні когнітивні операції, що лежать у підґрунті евфемістичної лексикалізації табуйованих концептів вікторіанства; установити специфіку евфемістичної лексикалізації табуйованих концептів вікторіанства в залежності від когнітивної операції, що формує підґрунтя їх вербалізації у вікторіанському художньому дискурсі.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували 260 евфемізмів, відібрані з 40 творів вікторіанського художнього дискурсу методом суцільної вибірки. Вибір матеріалу дослідження обумовлений тим, що моральний кодекс вікторіанства став причиною виникнення великої кількості табуйованих реалій, пряме називання яких вважалося неприйнятним, що сприяло виникненню в англійській мові тієї епохи безлічі евфемістичних номінацій. У свою чергу, прагнення письменників вікторіанської епохи відтворити реальне життя на сторінках своїх романів спонукало їх дотримуватися штучного коду, в цілому схваленого і прийнятого читачем епохи, що відбивав канони суспільної моралі і залежав від суспільно узгодженої комунікативної поведінки [Pearsal].

Методологічне підґрунтя роботи становить функціональна парадигма, що надає теоретичні передумови розуміння концепту як когнітивно-дискурсивної формації, задля аналізу якого застосовуються здобутки сучасних шкіл когнітивної лінгвістики, а саме: а) принципи онтології мови когнітивно-комунікативного функціоналізму, згідно з якими функція одиниці мови визначається відносно контексту енциклопедичних знань суб'єкту, укорінених у сенсомоторному та ретроспективному досвіді, які організовані за допомогою схемних структур (доменів, фреймів та образ-схем тощо) (Р. Ленекер, Дж. Лакофф, Л. Талмі); б) трактування основних ментальних операцій: поляризації, що передбачає наявність бінарності обумовлює існування у мові антонімів

(А. Крофт, У. Круз, К. Паріді); генералізації, в основі якої лежить лінгвокогнітивний механізм підміни по лінії гіпонім – гіперонім (Дж. Лакофф, Р. Ленекер, Е. Рош); асоціативної аналогії, дію якої покладено в основу метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон, М. Тернер, Р. Гіббс, Є. Світсер, З. Кьовечеш, Дж. Грейді); асоціативної суміжності, дію якої покладено в основу метонімії (Дж. Лакофф, З. Кьовечеш, Дж. Радден, Б. Дансігер); в) трактування концептуального аналізу як логічного продовження семантичного (О.С. Кубрякова), в результаті чого перехід від змісту значення до змісту концепту здійснюється за умови процедури когнітивної інтерпретації (З.Д. Попова, Й.А. Стернін).

Мета, завдання та методологічні засади дослідження обумовили використання ретроспективного методу задля складання інвентаря табуйованих концептів вікторіанства, а також методів сучасної когнітивної лінгвістики – інструментарію теорії фреймів (для опису випадків фреймової метонімії), теорії доменів (для опису випадків доменної метонімії та генералізації значення), прототипічної теорії категоризації (для опису випадків генералізації значення), відображення досвіду за допомогою образ-схем (для пояснення евфемістичної лексикалізації табуйованих концептів на основі антонімії), а також теорій концептуальної метафори та метонімії.

Результати та їх обговорення. Визначення поняття «табуйований концепт» у рамках цієї роботи зумовлене розумінням мовного соціокультурного табу як заборони на вживання певних номінативних одиниць, викликані існуванням у конкретному суспільстві регулятивів нормативної поведінки, що формують негативну оцінку певних предметів та явищ і, як наслідок, визначають неприйнятність їх прямого іменування. Виходячи з цього, табуйовані концепти вікторіанства розуміємо як кванти структурованого знання британської лінгвокультурної спільноти часів правління королеви Вікторії, зміст яких відмічений негативним аксіологічним статусом в силу оцінного характеру пізнавальних процесів етносу, спрямованих на пошук та виокремлення утилітарних з точки зору лінгвокультури характеристик у вже пізаному об'єкті, але вже в рамках іншої системи координат: власної системи думок, оцінок, цінностей, стереотипів, що визначає неприпустимість їхнього прямого іменування у відповідних соціальних ситуаціях.

Вікторіанська епоха характеризувалася унікальним комплексом ціннісних установок, ідеалів, стереотипів, норм і правил, притаманних британському суспільству в період правління королеви Вікторії (1837-1901 р.р.), відомим як вікторіанство, що зіграло важливу роль у формуванні національного менталітету. Вікторіанська мораль як дистиляція моральних поглядів людей, що жили під час правління королеви Вікторії, ґрунтується на релігії, моральності, євангелікалізмі, індустріальній робітничій етиці та прагненні до туризму. Саме вона породила час суворих обмежень та наклала відбиток на ціннісну систему вікторіанців, яка забезпечила оцінну інтерпретацію отриманих знань про певні предмети і явища оточуючої дійсності та призвела до накладання на них табу. Ці заборони, покладені в основу вікторіанства завдяки міркуванням про пристойність, зробились самодостатніми і породили жорстку регламентацію, що розповсюджувалася на середній та вищій класи і виконували важливу соціальну функцію: відмежовувати вищій та середній класи від маргінального нижчого.

Невід'ємною частиною повсякденності будь-якого суспільства є тілесне існування людини. Однак, його приборкання стало однією з найважливіших ланок у розвитку культури і однією з найгостріших проблем у складному комплексі соціокультурних проявів вікторіанства [Hughes]. Це призвело до того, що концепт BODY / ТІЛО та окремі тілесні концепти у вікторіанську епоху, а саме концепти LEG/ НОГА та [FEMALE] BREAST / ГРУДЬ отримали статус табуйованих.

Суворо регламентація побутової культури розцінювала інстинктивні, імпульсивні форми поведінки як патологічні; до них вікторіанці були вельми нетерпимі [Argpanesi]. Це стало причиною отримання табуйованого статусу концептами почуттєво-емоційних станів LOVE / ЛЮБОВі JOY / РАДІСТЬ.

Вікторіанство характеризувалося моральним осудом і суворою регламентацією сексуальності [Уорсли, с. 93]. Набуття табуйованого статусу концепту SEX / СЕКС, а також усіх концептів, що натякали на інтимні стосунки, а саме: PROSTITUTE / ПРОСТИТУТКА, PREGNANCY / ВАГІТНІСТЬ, [GIVING] BIRTH / НАРОДЖЕННЯ, NURSING / ГРУДНЕ ГОДУВАННЯ пояснюється тим, що чуттєвість була предметом прямої культурної регуляції.

3-поміж табуйованих концептів вікторіанства були, як і у сучасну епоху майже в усіх культурах світу, концепти фізіологічних рефлексів, навіть таких «невинних», як чихання і кашель, що пояснюється крайньою чутливістю вікторіанців до усього тілесного (SNEEZE / ЧХАТИ, SNORE / ХРОПІТИ, FART / ПУКАТИ).

Стан здоров'я у вікторіанській Британії віддзеркалював душевний стан людини, тому фізичні вади та наявність захворювань вважалися суттєвими відхиленнями від матеріальної норми, а стосовно жінок – навіть ознакою статевих відхилень. Тодішній стан медицини та майже повна відсутність знань про методики лікування хвороб [MitchellD] також пояснюють табуйований статус концепту DISEASE / ХВОРОБА.

Концепт DEATH / СМЕРТЬ, який споконвічно вважається табуйованим, у вікторіанську епоху табуювався не лише через страх невідомості того, що чекає на людину після закінчення життя, але й через етикетну функцію, спричинену прагненням до регламентованого спілкування через заборону на актуалізацію тілесних образів та фізіології вмирання [Морженкова].

Табуйовані концепти за необхідності апелювали до них у дискурсі, передусім представниками нормоохоронного ядра суспільства, залучають непрямий спосіб лексикалізації за допомогою евфемізмів – слів/виразів-субститутів, що замінюють тематично стигматичний денотат або соціально некоректний антецедент, змінюючи спосіб його конотації з метою вуалювання його негативних ознак через етичний дискомфорт, почуття страху/ неприязні/гніву/ презирства, з міркувань делікатності, дотримання пристойності та кодексу соціокультурних цінностей, що існують у суспільстві [Сахно 2004, с. 12; Шейгал 2000, с. 196].

В основі евфемістичної лексикалізації табуйованих концептів вікторіанства лежать когнітивні механізми поляризації (опозиції), яка обумовлює існування у мові антонімів, генералізації, що передбачає підміну уздовж лінії гіпонім (денотат/пряма номінація антецедента) – гіперонім (сигніфікат/евфемістична номінація), асоціативної аналогії, дію якої покладено в основу метафори,

та асоціативної суміжності, дію якої покладено в основу метонімії.

Когнітивна операція поляризації (опозиції) передбачає конструювання протилежних значень на основі бінарності таким чином, що у межах певного домену існує лише два можливих опозиційних концепта, для яких бінарність є інгерентною та логічно необхідною і які знаходяться у позиції салієнтної взаємної орієнтації [Croft, Cruise]. Так, дія когнітивного механізму опозиції забезпечується наявністю міжконцептуального зв'язку, що об'єднує вихідну та похідну структури як контрастивні. Цей зв'язок реалізується у вікторіанському художньому дискурсі за рахунок звернення до антонімів первинних номінацій табуйованих концептів. Контрастивні структури (вихідний (табуйований) концепт та похідний концепт, що отримує у вікторіанському художньому дискурсі евфемістичну лексикалізацію) структурують симетричні образ-схеми КОНТЕЙНЕР, ПРОТИЛЕЖНІСТЬ та ШКАЛА, які, у свою чергу, структурують певний змістовний домен.

У випадку структурування змістовного домену за допомогою образ-схеми КОНТЕЙНЕР, яка мислиться як просторове вмістилище з чітко окресленою межею, табуйована реалія концептуалізується як така, що знаходиться поза межами КОНТЕЙНЕРА. Залучення антоніма замість прямої номінації антецедента дозволяє де-профілювати табуйований концепт усередину КОНТЕЙНЕРА і тим самим амеліоратизувати його зміст, оскільки якщо образ-схема КОНТЕЙНЕР застосовується задля категоризації непросторового досвіду, знаходження усередині контейнера свідчить про відчуття захищеності і спокою: «*Miss had been out of health herself for sometime; she had got very stout but was strong with it; and the loss of money and fear of poverty were quite breaking her down...*» (Brontë Ch., Jane Eyre).

Змістовний домен також може структуруватися за допомогою образ-схеми ПРОТИЛЕЖНІСТЬ. У цьому випадку члени семантичної антонімичної опозиції – пряма та евфемістична номінації – вербалізують концепти, що є комплементарними антонімами, які вказують на обмежену ознаку та упізнаються на фоні змістовного домену, структурованого образ-схемою ПРОТИЛЕЖНІСТЬ. За такого подання табуйованого концепту трапляється повна нейтралізація негативних ознак вихідного концепту: *Of six children, my sister Mary and myself were the only two that survived the perils of infancy and early childhood* (Brontë A., Agnes Grey).

У випадку структурування змістовного домену за допомогою образ-схеми ШКАЛА у вигляді пересічної біскалярної системи, шкала ДОСТОЇНСТВА / MERIT частково збігається зі шкалою ПОГАНЕ / MERIT. Подібний механізм лежить в основі структурування значення евфемістичної лексикалізації табуйованого концепту DISEASE (*delicate health*): десь на шкалі ДОСТОЇНСТВА/MERIT точка delicate (not robust, weak) перетинається із точкою на шкалі ПОГАНЕ/BADNESS: «*He ought now to have been at school, but his mama had taken him home for a month or two «on account of his delicate health»*» (Brontë Ch., Jane Eyre).

Механізм генералізації полягає у підміні гіпоніма (денотату / прямої номінації антецедента) гіперонімом (сигніфікатом / евфемістичною номінацією). Генералізація може бути трьох видів:

а) підміна концепту субординатного рівня концептом базового рівня (LIMB / EXTREMITY замість LEG / ARM): *I shuddered as he spoke: I felt his influence in my marrow – his hold on my limbs* (Brontë Ch., Jane Eyar)

б) підміна концепту, що є членом певної категорії, ознакою цієї категорії (LINEAMENTS замість BODY): *No charm was wanting, no defect was perceptible, the young girl had regular and delicate lineaments* (Brontë Ch., Jane Eyar)

в) вербалізація радіальної категорії замість її підкатегорії (SINNER замість PROSTITUTE): *You mistake, sir, my acquaintance has not lain so much among that class of sinners as to give me much experience of the way in which they are treated* (Gaskell E., Ruth).

Аналіз показує, що незалежно від механізму генералізації, евфемістичну лексикалізацію концепту подано номеном дифузної семантики, за якої найтипівішим чинником дифузності є чинник абстрактності та широти значення слів та словосполучень. Це стосується передовсім репрезентацій за допомогою десемантизованих слів (*ceremony, business, situation, fact, pattern*): їх референти нечітко визначені через свою «глобальність», що допускає різні інтерпретації в залежності від ціннісних орієнтирів адресата. Група репрезентацій, поданих повнозначними словами зі зніженим рівнем конкретності (*constitution, extremity, limb, lineament, sinner, tissue*), є інформаційно недостатніми і є інструментом приховування негативних явищ референта, на чому й ґрунтується ефект евфемізації.

Механізм асоціативної аналогії покладений в основу метафори [Lakoff] – односпрямованого мапування, у процесі якого елементи концептуального кореляту (домену-джерела – структури фонових знань, що залучається для порівняння), проєктуються на концептуальні елементи референту (домену-цілі – структури знань, що осмислюється). У вікторіанському художньому дискурсі виявилися затребуваними мовленнєвою практикою:

а) структурні концептуальні метафори, а саме:

- DEATH is A JOURNEY як підрозділ метафори DEATH is MOVEMENT: *The purposeless life was suddenly closed. The careless wanderer's journey had come to an end. What a melancholy record, what a meaningless and unfinished page* (Braddon M.E., Aurora Floyed). Кореляція «людина, що померла, – це людина, що встала на певний шлях» надає уявлення про людину, що рухається, і через це, про таку, що все ще жива. Репрезентація померлого (у якості живої істоти, що рухається) надає можливість метафоричній кореляції DEATH is A JOURNEY виконувати евфемістичну функцію, а саме концептуалізувати домен DEATH термінами домену з позитивною конотацією JOURNEY;

- DEATH is A FINISHED BOOK (*the purposeless life was suddenly closed; what a meaningless and unfinished page*) виконує евфемістичну функцію завдяки концептуалізації смерті термінами домену з нейтральною конотацією FINISHED BOOK;

- DEATH is a LOSS (*The time has come for the widower to feel relief in speaking of the lost one* (Braddon M.E., Aurora Floyed)), що дефокусує увагу з факту смерті / тих, хто помер, на тих, хто залишився жити. Таке дефокусування створює «ефект замовчування», тим самим пом'якшуючи табу;

- DEATH is REST / SLEEP (*The face, often so weary with pain, so restless with troublous thoughts, had now the*

*faint soft smile of eternal rest upon it ... All beautiful scriptures came into her mind. «They rest from their labours». «The weary are at rest». «He giveth his Beloved sleep» (Gaskell E., NorthandSouth); *But his heart was heavy, not withstanding; and he wished, as he crept into his narrow bed, that that was his coffin, and that he would be lain in calm and lasting sleep in the churchyard ground* (Dickens Ch., Oliver Twist)), що змінює оцінне ставлення до смерті на позитивне, оскільки відпочинок та сон є тимчасовими, і тим самим смерть також концептуалізується як тимчасова подія;*

- LIFE is THEATRE (*The 15th of September was Aurora's birthday and Archibald Floyd, upon this, the 19th anniversary of his daughter's first appearance on this mortal scene, was intended to give an entertainment* (Braddon M.E., Aurora Floyed)): залучення нейтрального за своїм аксіологічним статусом концепту у цьому випадку допомагає змінити оцінний знак табуованого концепту;

б) онтологічні концептуальні метафори:

- ботанічна метафора A HUMANBEING is a PLANT (*The delicate plant had been too deeply bruised and in struggle to put forth blossom it died* (Eliot G., Mr. Giffil's Love Story)), що повністю нейтралізує негативні характеристики вихідного концепту;

- зооморфна метафора PEOPLE are ANIMALS / BIRDS (*The spirit fluttered for a moment on the threshold of its little prison, and unconscious of its captivity, took wing* (Dickens Ch., D. Copperfield)), що повністю нейтралізує негативні характеристики вихідного концепту;

в) орієнтаційна концептуальна метафора FAILURE IN LOVE is LOW (*The vessel which you freighted with every hope of your heart has gone down* (Braddon M.E., Aurora Floyed)), що дефокусує увагу з табуованого концепту.

Наведені метафоричні кореляції можуть «ускладнюватися» іншими метафорами: A HUMANBEING is a PLANT метафорою контейнера (*The spirit fluttered for a moment on the threshold of its little prison, and unconscious of its captivity, took wing* (Dickens Ch., D. Copperfield)), FAILURE IN LOVE is LOW – метафорою LOVE is A JOURNEY.

г) візуальна метафора (*The twins no longer derive their nourishment from Nature's founts ...* (Dickens Ch., D. Copperfield)), в якій основою аналогії слугує фізична подібність між референтом та корелятом;

Механізм асоціативної суміжності покладений в основу метонімії [Kövecses Z. 2006] – когнітивного процесу, в якому одна концептуальна сутність забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності у межах однієї когнітивної структури – фрейму, домену, категорії або ідеалізованої когнітивної моделі (ІКМ). У вікторіанському художньому дискурсі виявилися затребуваними мовленнєвою практикою:

а) фреймова метонімія (*Rosamond was expecting to have a baby, and Lyndgate wished to save her from any perturbation* (Elliot G., Middlemarch)), що відбиває типову дію певного сценарію, або слот статичного фрейму, передусім відповідно моделі ЧАСТИНА замість ЦІЛОГО («*I fear your heart is much involved in your engagement to miss Floyd*» (M.E. Braddon, Aurora Floyd)) або ФУНКЦІЯ / ПРИЗНАЧЕННЯ замість ПРЕДМЕТУ («*Where is Aurora?*» *shesaid. «I believe Mrs. Mellish has retired to rest», Mrs. Powell answered* (M.E. Braddon, Aurora Floyd));

б) метонімії на основі ІКМ (*They might find her in her gardening gloves, with rumpled hair and a watering pot in her hands; busy among her conservatories; and she would receive them as serenely as if she had been born in a palace*) (Braddon M.E., Aurora Floyd), що дозволяє дефокусувати увагу з табуйованого концепту на більш позитивний концепт, що є частиною ІКМ.

Висновки. В основі запропонованого в роботі підходу до вивчення табуйованих концептів вікторіанства

лежить наукова методологія когнітивно-дискурсивної парадигми, що фокусує увагу лінгвістів на феномені табу як забороненого концепту, на який розповсюджується відмова від прямого іменування, у результаті чого за необхідності апеляції до табуйованих концептів у мовленні залучається опосередкований спосіб лексикалізації за допомогою евфемізмів. В основі останніх лежать базові лінгвокогнітивні механізми опозиції, генералізації, асоціативної аналогії та суміжності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексикова Ю.В. Когнитивные основы формирования эвфемизмов в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина. Тамбов, 2010. 163 с.
2. Морженкова Н.В., Черепашук П.Д. Эвфемизация образов смерти в британском дискурсе // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. 2016. № 2. С. 174-176.
3. Пищальникова В. Язык как когнитивно-коммуникативный механизм. Человек вчера и сегодня: междисциплинарный исследования / отв. ред. М.С. Киселева. М.: ИФРАН, 2008. С. 18-26.
4. Сахно О.С. Фразовая номинация как средство речевой эвфемизации: на материале языка русской художественной литературы XIX-XX в.в. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / ГОУ ВПО «Пятигорский государственный лингвистический университет». Таганрог, 2006. 194 с.
5. Уорсли Л. Английский дом. Интимная история. М.: Синдбад, 2016. 440 с.
6. Шейгал Е.И. Эвфемизация в политическом дискурсе // Языковая личность: проблемы креативной семантики. Волгоград, 2000. С. 158-171.
7. Andersson L., Trudgill P. Bad Language. Oxford: Blackwell, 1990. 208 p.
8. Appignanesi L. All About Love : Unruly Emotion. London: Hachette, 2011. 315 p.
9. Croft W., Cruse A.D. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 312 p.
10. Hughes K. Victorians Undone: Tales of the Flesh in the Age of Decorum. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2018. 432 p.
11. Kövecses Z. Language, Mind and Culture: A Practical Introduction. Oxford, 2006. 400 p.
12. Lakoff G. Metaphors We Live by. Chicago: Chicago University Press, 1980. 256 p.
13. Mitchell S. The Fallen Angel : Chastity, Class and Women's Reading 1835-1880. Bowling Green: Bowling Green UP, 1981. 287 p.
14. Pedraza A.P. Introduction // Linguistic Taboo Revised. Novel Insights from Cognitive Perspective/ ed. A.P. Pedraza. Berlin/Boston: De GruyterMouton, 2018. P. 1-12.

REFERENCES

1. Alexikova, Yu.V. Cognitive Grounding of Euphemisms Formation in the Present-Day English : thesis ... cand. degree in philology : 10.02.04 / G.R. Derzhavin Tambov State University, 2010. 163 p.
2. Morzhenkova, N.V., Cherepashuk, P.D. Euphemisation of Death in British Discourse // Bulletin of Chelyabinsk State Pedagogical University. 2016. № 2. P. 174-176.
3. Pishalnikova, V. Language as a Cognitive-Communicative Mechanism. A Human Yesterday and Today : Innerdisciplinary Studies / ed. M.S. Kiseleva. M.: IFRAN, 2008. P. 18-26.
4. Sahno, O.S. Phrase Nomination as a Means of Speech Euphemisation : on the Material of Russian Fiction of XIX-XX centuries : thesis ... cand. degree in philology : 10.02.01 / GOU VPO Pyatigorsk State Linguistic University. Taganrog, 2006. 194 p.
5. Worsley, L. English Home. An Intimate History. M.: Sindbad, 2016. 440 p.
6. Sheigal, E.I. Euphemisation in Political Discourse // Linguistic Personality : Problems of Creative Semantics. Volgograd, 2000. P. 158-171.
7. Andersson, L., Trudgill P. Bad Language. Oxford: Blackwell, 1990. 208 p.
8. Appignanesi, L. All About Love : Unruly Emotion. London: Hachette, 2011. 315 p.
9. Croft W., Cruse, A.D. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 312 p.
10. Hughes, K. Victorians Undone: Tales of the Flesh in the Age of Decorum. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2018. 432 p.
11. Kövecses, Z. Language, Mind and Culture: A Practical Introduction. Oxford, 2006. 400 p.
12. Lakoff, G. Metaphors We Live by. Chicago: Chicago University Press, 1980. 256 p.
13. Mitchell, S. The Fallen Angel : Chastity, Class and Women's Reading 1835-1880. Bowling Green : Bowling Green UP, 1981. 287 p.
14. Pedraza, A.P. Introduction // Linguistic Taboo Revised. Novel Insights from Cognitive Perspective / ed. A.P. Pedraza. Berlin/Boston: De GruyterMouton, 2018. P. 1-12.

Euphemistic Lexicalization of Victorian Taboo Concepts in Cognitive-Linguistic Aspect (Case Study of Victorian Literary Discourse)

M. O. Belova, K. I. Shyshkina

Abstract. The paper presents the results of the cognitive-discursive study of the euphemistic lexicalization of Victorian taboo concepts in Victorian literary discourse. A taboo concept is viewed as a unit of human mental resources representing the cultural interpretation of reality by the British society during the reign of Queen Victoria, which content is marked by negative axiological status due to the socio-cultural views formed in this period predetermining the inadmissibility of their direct naming in relevant social situations. The scope of taboo Victorian concepts includes the concepts of human bodily existence, the concepts of emotional states, the concepts of intimate relationships and related ones, the concepts of physiological reflexes, the concepts DISEASE and DEATH. Victorian taboo concepts are lexicalized in Victorian literary discourse with the help of euphemisms – substitute words / expressions that replace a thematically stigmatic denotate or socially incorrect antecedent changing its connotation due to ethical discomfort, feelings of fear / hostility / anger / contempt for reasons of delicacy, decency and the code of socio-cultural values that existed in Victorian society. Victorian taboo concepts are verbalized with the help of euphemisms in Victorian literary discourse on the grounding of linguo-cognitive operations as opposition, generalization, associative analogy and adjacency.

Keywords: taboo concept, Victorianism, Victorian literary discourse, linguo-cognitive operations of opposition, generalization, associative analogy and adjacency.